

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Autoreferát disertační práce

Češi a Slováci v Austrálii v první polovině 20. století a jejich
účast ve světových válkách

PhDr. Pavel Kreisinger
Olomouc 2016

Disertační práce byla vypracována v rámci kombinované formy doktorského studia oboru *České dějiny* na Katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Autor práce:

PhDr. Pavel Kreisinger

Katedra historie

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého

Třída Svobody 8, 779 00 Olomouc

Školitel:

prof. PhDr. František Hanzlík, CSc.

Univerzita obrany

Katedra vojenského umění

Kounicova 65, 662 10 Brno

Obsah

1. Dosavadní stav zkoumané problematiky.....	3
2. Cíl disertační práce.....	6
3. Metody zpracování.....	7
4. Prameny a literatura k tématu.....	8
5. Obsah a pojetí tématu.....	11
6. Hlavní dosažené výsledky.....	12
7. Praktický význam zpracovaného tématu.....	14
8. Výběr z použitých pramenů a literatury.....	15
Archivní prameny.....	15
Literatura – monografie.....	16
Literatura – dílčí studie (časopisy, sborníky).....	17
Elektronické zdroje a databáze.....	18
9. Seznam publikačních aktivit autora se vztahem k disertační práci.....	19
10. Další odborné aktivity autora se vztahem k disertační práci.....	20
11. Summary.....	21

1. Dosavadní stav zkoumané problematiky

Problematika účasti Čechů a Slováků v australské armádě za obou světových válek nebyla dosud dostatečně zpracována. Zájem české i slovenské historiografie se v poslední době soustředí zejména na období druhé poloviny 20. století, především na činnost české a slovenské emigrace a exilu po roce 1948 a 1968. Bádání na Slovensku zastupují exiloví historici František Vnuk¹ a Ján Vrtielka,² jejich studie jsou však pouhým nástinem dané problematiky a neobsahují poznámkový aparát. Současná česká historiografie zpracovávání problematiky věnuje důkladněji – zejména zásluhou Jaroslava Millera, Miloše Trapla a Jany Burešové máme k dispozici celou řadu dílčích studií³ i první syntézu.⁴

Charakteristika vzájemných vztahů mezi oběma státy a československého vystěhovalectví do Austrálie v první polovině 20. století však zůstává pouze v hrubých obrysech. Jedná se hlavně o encyklopedická hesla⁵ nebo přehledové studie.⁶ Kvalitní dílčí studie sepsali na základě vlastního archivního výzkumu pouze Jana Burešová⁷ a Jiří Martínek.⁸

¹ VNUK, František: *K slovenskej Austrálii*. Slováci v zahraničí 21, 2004, s. 100–104.

² VRTIELKA, Ján: *Dejiny Slovákov v Austrálii až po súčasnosť*. In: Slovenský povojnový exil. Martin, MS 1998, s. 213–219.

³ MILLER, Jaroslav: *Divadelní aktivity českého exilu v Austrálii, 1948–1989*. Moderní dějiny 21, 2013, č. 2, s. 185–203; MILLER, Jaroslav: *Organizace českého exilu v Austrálii v letech 1948–1989*. Theatrum historiae 15 2014, s. 297–324; TRAPL, Miloš: *Prameny k historii československé emigrace a exilu v Austrálii po roce 1945 v archivech České republiky*. Východočeské listy historické 31/2014, s. 187–195; TRAPL, Miloš – BUREŠOVÁ, Jana: *Kontakty Rady svobodného Československa s československým poúnorovým exilem v Austrálii (1948–1968)*. Historica Olomucensia 49, 2015, s. 165–182. BUREŠOVÁ, Jana – TRAPL, Miloš: *Obraz československého emigrantského prokomunistického spolku ve druhé polovině dvacátého století – Československý kroužek v Sydney v Austrálii*. Acta Historica Universitatis Silesianae Opaviensis 6, 2013, č. 2, s. 89–107; BUREŠOVÁ, Jana: *Informovanost komunistické vlády v Československu o emigrantech a exulantech v Austrálii v padesátých a šedesátých letech 20. století*. Historica Olomucensia 46, 2014, s. 197–219; BUREŠOVÁ, Jana: *Československo-australské vztahy ve druhé polovině 20. století*. Historica Olomucensia 48, 2015, s. 209–235; BUREŠOVÁ, Jana: *The Emigration and Exile from Czechoslovakia to Australia in the 20th Century*. In: ZUDOVÁ–LEŠKOVÁ, Zlatica: *Resettlement and extermination of the populations: a syndrome of modern history*. Prague 2015, s. 497–524.

⁴ MILLER, Jaroslav: *Zapadlí vlastenci. Český exil v Západní Austrálii (1948–1989)*. Praha 2014.

⁵ JUPP, James (Ed.): *The Australian People: An Encyclopedia of the Nation, Its People and Their Origins*. Cambridge 2001, s. 251–252; TEJCHMAN, Miroslav: *Česko-australské vztahy*. In: PÁNEK, Jaroslav a kol.: *Akademická encyklopedie českých dějin*. Svazek II. Č/1 (čarodějnické procesy – česko-portugalské vztahy). Praha 2011, s. 121–123; TEJCHMAN, Miroslav: *Češi v Austrálii*. In: PÁNEK, Jaroslav a kol.: *Akademická encyklopedie českých dějin*. Svazek III, Č/2 (česko-pruské vztahy - čtyři pražské artikuly), Praha 2012, s. 325–326.

⁶ BRINKE, Josef: *Češi v Austálii*. In: Geoffrey Blainey: *Dějiny Austrálie*. NLN, Praha 2001. s. 209–217; ŠÍPEK, Zdeněk: *Vystěhovalectví do Afriky, Asie (bez území bývalé SSSR), Austrálie a Oceánie*. In: BROUČEK, Stanislav (Ed.): *Češi v cizině 9*, Praha 1996, s. 198–230; MARTÍNEK, Jiří: *Češi a pátý světadíl (aneb Příspěvek k historii česko-australských vztahů)*. In: HRADECKÝ, Tomáš – HORÁK, Pavel a kol. (Edd.): *České, slovenské a československé dějiny 20. století VII. Ústí nad Orlicí 2012*, s. 227–234.

⁷ BUREŠOVÁ, Jana: *Zdroje informací o Austrálii v období první Československé republiky*. Historica Olomucensia 44, 2013, s. 115–132; BUREŠOVÁ, Jana: *Vystěhovalectví z Československa do Austrálie v podmínkách světové hospodářské krize (1929-1932)*. Moderní dějiny 21, 2013, č. 2, s. 81–100.

⁸ MARTÍNEK, Jiří: *Jiří Viktor Daneš – vědec a diplomat*. Disertační práce, FF UHK. Hradec Králové 2014.

Ze zahraničních prací je třeba zmínit monografii *Češi v Austrálii*, jejímž autorem je Čechoaustralan Michael Cigler (1923–1990).⁹ Tato anglicky psaná, spíše sociologická než historická práce shrnuje poznatky o čs. vystěhovalectví a exilu do Austrálie od 18. století až po druhou polovinu 20. století, nicméně i ona se soustředí zejména na exulantskou vlnu po roce 1948. O Čechoslovácích v Austrálii v letech druhé světové války Cigler pojednává na pouhých šesti stranách. Kromě toho je třeba podotknout, že publikace neobsahuje poznámkový aparát a je zřejmé, že autor nepracoval s archivními prameny, nýbrž se opíral spíše o svědectví pamětníků.

Australskými válečnými zajatci v okupované Evropě, z nichž někteří se ocitli i na území Protektorátu či Sudet, se zabývá specializovaná studie, jejímž cílem bylo rekonstruovat osudy australského vojína Lawrence Saywella (1919–1945), válečného zajatce, který dne 8. května 1945 padl v boji s Němci na území Protektorátu.¹⁰ Jelikož autor studie Peter Stanley pracoval jak s australskými, tak s českými prameny, můžeme toto téma považovat na důkladně zpracované.

Ohledně činnosti krajanů v Austrálii v období první a druhé světové války a jejich podílu na podpoře zahraničního odboje byly doposud publikovány jen velmi stručné zprávy. Českoslovenští krajané z Austrálie bývají obecně zmiňováni v souvislosti s budováním čs. armády ve Francii v roce 1918.¹¹ Ve známé legionářské syntéze kolektivu autorů sdružených kolem Karla Pichlíka je uvedeno i přesné číslo: „*Do [čs. armády ve Francii] se přihlásilo i 14 krajanů z Austrálie*“.¹² Kniha bohužel neuvádí žádný odkaz, z něhož by bylo patrné, odkud autoři tuto informaci převzali. Na aktivní činnost krajanů v Austrálii za druhé světové války upozornil v propagační publikaci čs. důstojník Oldřich Španiel,¹³ který tehdy působil jako čs. vojenský diplomat v USA: „*Asi stejné velikosti jest naše kolonie v Austrálii, s ústředím v Sydney. Všichni tito krajané pracují oddaně a nadšeně nejen co propagátoři naší věci, ale také sbírají věci pro vojsko a peníze pro Národní Radu. Máme v nich vydatné a dobré*

⁹ CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983.

¹⁰ STANLEY, Peter: *Pátrání po vojínu Saywellovi: česko-australské pouto*. HaV 55, 2006, č. 3, s. 71–75.

¹¹ Tomáš JIRÁNEK, Druhý, tzv. Gibišův transport československých legií z Ruska do Francie (1917–1918). Jiránek, Tomáš. *Theatrum historiae: sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice* 1, 2006, s. 233.

¹² Karel PICHLÍK – Bohumír KLÍPA – Jitka ZABLOUDILOVÁ, *Českoslovenští legionáři (1914–1920)*. MF, Praha 1996, s. 156.

¹³ K jeho činnosti viz JIRÁNEK, Tomáš: *V Americe za války „před válkou“*. *Působení plk. gšt. Oldřicha Španiela v USA v letech 1939–1941*. *Theatrum historiae* 15, 2014, s. 271–295; souhrnně k čs. vojenským diplomatům za války ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica: *Zapomenutá elita: českoslovenští vojenští diplomaté v letech 1938–1945*. Praha 2011.

bojovníky.“¹⁴ Důležité doklady o probíhající korespondenci mezi krajany v Austrálii a v USA objevil František Hanzlík, který na základě dokumentů uložených v archivu Čechů a Slováků v americkém Chicagu shrnul dosavadní poznatky takto: „*V Austrálii se činnost krajanů omezovala většinou na oblast propagační. Nebylo organizováno širší krajauské hnutí. Na ČSNRA se obraceli převážně jednotlivci se žádostmi o zasílání časopisů, knih, případně dalších předmětů. Krajané přispívali k šíření informací o situaci v protektorátu a v čs. zahraničním odboji.*“¹⁵ Žádné přesné analýzy však doposud zveřejněny nebyly a problematika účasti Čechoslováků v australské armádě za obou světových válek pak nebyla zpracována vůbec.

¹⁴ ŠPANIEL, Oldřich: *Československá armáda druhého odboje*. Chicago 1941, s. 136.

¹⁵ HANZLÍK, František: *Krajané a československý zahraniční odboj 1938–1945 v dokumentech a fotografiích*. Praha 2010, s. 105. Na téže straně je přiloženo také pět faksimilií dokumentů.

2. Cíl disertační práce

Hlavním cílem disertační práce je na základě studia domácích i zahraničních archivních pramenů, odborné literatury a dalších zdrojů informací po kvantitativní a kvalitativní stránce analyzovat aktivity českých a slovenských krajanů v Austrálii a jejich účast ve světových válkách v širších souvislostech. Práce má zodpovědět mimo jiné následující otázky:

1. V jakém rozsahu (či zda vůbec) se českoslovenští občané v Austrálii účastnili akcí na podporu prvního a druhého československého zahraničního odboje?
2. Podporovali zahraniční odboj pouze formálně (např. finančně), anebo i fyzicky se zbraní v ruce?
3. Pokoušeli se dostat do řad vznikající čs. zahraniční armády, anebo s ohledem na geografickou vzdálenost od center čs. odboje vstupovali spíše do armády australské?

Dílčím cílem bylo ukázat a zhodnotit činnost doposud málo známých osobností československé diplomacie a věnovat se zcela neprobádané otázce kvantifikace účasti Čechoslováků v australské armádě za obou světových válek. Dalším dílčím cílem bylo přiblížit jejich osudy na konkrétních příkladech za pomoci biogramů a přispět k objasnění válečných uprchlíků a migrace.

3. Metody zpracování

Během zpracovávání disertační práce jsem vycházel především ze studia domácích a zahraničních archivních pramenů, odborné literatury a dostupných elektronických zdrojů. Při samotném studiu archiválií jsem využíval obecně známých metod historikovy práce, zejména metody přímé a nepřímé, analýzy a syntézy. Vzhledem k potřebě představit širší souvislosti pojednávané problematiky jsem využíval kombinaci chronologického a problémového přístupu. Další metodou, kterou jsem ve své práci použil, byla metoda biografická. Účast Čechoslováků v první a druhé světové válce v rámci australské armády ilustrují osudy konkrétních osob, stejně jako v případě vybraných čs. diplomatů (Solanský, Hajný) a konzulárních úředníků (Ballek). Jejich biogramy jsou v práci zařazeny v příslušných kapitolách, a to přímo v hlavním textu, nikoliv pouze v závěrečné příloze. K tomu mě inspirovala monografie *Poláci a Austrálie*, jejíž autorkou je polsko-australská historička Malgorzata (Gosia) Klatt.¹⁶ Domnívám se, že díky tomu se práce jednak stává čtenářsky atraktivnější, jednak získává další, osobnější rozměr. Z dalších dílčích metod byla použita metoda komparativní; dosavadní stav zahraničního bádání totiž umožňuje porovnat činnost Čechoslováků s jinými přibližně stejně početnými spojeneckými národy, jejichž příslušníci v Austrálii za války pobývali, například australskými Francouzi.¹⁷

¹⁶ KLATT, Malgorzata (Gosia): *The Poles & Australia. A partnership of values*. North Melbourne 2014. Za upozornění na tuto práci vděčím polskému historikovi Dr. Dariuszovi Dabrowskému.

¹⁷ ROE, Teiva: *Les Français d'Australie et la France libre (1940-1944)*. In: *Outre-mers*, tome 96, n°360-361, 2e semestre 2008, s. 209–222.

4. Prameny a literatura k tématu

Práce se opírá zejména o studium a analýzu domácích a zahraničních archiválií, bez nichž by nemohla ve své stávající podobě vzniknout. Vychází především z rozsáhlého a časově velmi náročného základního archivního výzkumu, který byl realizován v letech 2012–2016 v celé řadě (zejména specializovaných) archivů. K tématu vzájemných vztahů do roku 1938 byly využity zejména dokumenty uložené v Archivu Náprstkova muzea a v Archivu kanceláře prezidenta republiky. Pro období druhé světové války byl stěžejní výzkum v Archivu ministerstva zahraničních věcí, umístěný v badatelům obtížně přístupném sídle ministerstva v Černínském paláci. Zde se nacházejí jednak fondy tzv. Londýnského archivu, jednak kariérní spisy čs. diplomatů a úředníků, kteří v Austrálii působili. Velké množství duplicitních materiálů bylo nalezeno ve fondech E. Beneše, které jsou uloženy v Masarykově ústavu a archivu Akademie věd České republiky. Pro analýzu podpory zahraničního odboje ze strany krajanů v Austrálii za obou světových válek byly zásadní bohaté fondy a sbírky Národního archivu a Vojenského ústředního archivu – Vojenského historického archivu. Za neúspěšný lze považovat výzkum v Literárním archivu – Památníku národního písemnictví, kde je uložena pozůstalost českého cestovatele Josefa Ladislava Erbena. Ten sice v Austrálii prožil celou druhou světovou válku, avšak z pozůstalosti se dochovalo pouze torzo. Podobně nebyly příliš úspěšné některé dílčí sondy uskutečněné ve Státních okresních archivech v Olomouci a Přerově; ohledně vystěhovalectví obyvatel těchto měst do Austrálie v předvečer druhé světové války se podařilo dohledat pouze drobné zmínky. Naopak za úspěšný lze označit prohlásit archivní výzkum provedený na Slovensku, kde byly objeveny důležité dílčí informace k několika jednotlivcům, a to ve vojenských archivech v Bratislavě a Trnavě a také v Archivu Univerzity Komenského v Bratislavě. Na základě takto shromážděných informací by již bylo možné sepsat vcelku podrobnou syntézu, nicméně pro informace o službě Čechoslováků v australské armádě bylo zapotřebí vypravit se přímo do australských archivů. Díky účasti autora v kolektivním doktorandském grantovém projektu *IGA*¹⁸ se v listopadu 2015 uskutečnila intenzivní měsíční badatelská cesta do Austrálie. Zde byl proveden rozšiřující archivní výzkum v hlavním městě Australského svazu Canbeře, kde sídlí centrála Australského národního archivu (National Archives of Australia)¹⁹ a také Australský válečný

¹⁸ *Společnost v historickém vývoji od středověku po moderní věk*. Z projektu IGA bylo hrazeno ubytování a zahraniční cestovné (místní jízdné). Zpáteční letenka byla hrazena v rámci mobility akademických pracovníků FF UP (finanční podpora udělená roku 2015 Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci institucionálního rozvojového plánu FF UP v Olomouci).

¹⁹ Australské archivy mají jinou strukturu než archivy v České republice, například vojenské kariérní dokumenty jsou uloženy právě v centrále Národního archivu, nikoli ve vojenském archivu.

památník (Australian War Memorial).²⁰ Pobyt pak završil výzkum v Sydney, hlavním městě státu Nový jižní Wales, kde má své sídlo pobočka Australského národního archivu (obdoba našich oblastních a zemských archivů). Během měsíčního pobytu nebylo možné navštívit další pobočky Australského národního archivu, které se nacházejí ve značně vzdálených hlavních městech ostatních států. V některých případech však byly využity materiály uložené v Adelaide, Melbourne, Perthu či Brisbane, pakliže byly digitalizované a přístupné online přes internetový badatelský portál.²¹

Z výše uvedených důvodů byla odborná literatura využita zejména k zasazení pojednávané problematiky do širších souvislostí. Pracoval jsem s nejnovější zahraniční literaturou, která není v České republice běžně dostupná. K některým odborným studiím australských historiků lze získat veřejný přístup v elektronické podobě na internetu, případně byly jejich kopie autorovi ochotně zapůjčeny samotnými autory. Upozornil bych zejména na vynikající oxfordskou encyklopedii australských vojenských dějin²² nebo tři studie australského historika Daniela Leache, který se zabýval postavením tzv. přátelských cizinců v Austrálii za druhé světové války.²³ Dosavadní stav bádání umožnil využít také práce německé nebo francouzské historiografie, jež se týkají činnosti tamních krajanů v Austrálii za druhé světové války.²⁴

Z české historiografie je zapotřebí zmínit především práci Jana Němečka, který analyzoval situaci na čs. konzulátu v Sydney v březnu 1939.²⁵ Jako vynikající pomůcka k osobnostem čs. diplomacie pak posloužil obsáhlý biografický slovník sestavený Jindřichem Dejmekem, Janem Němečkem a Slavomírem Michálkem.²⁶ Z nejnovější literatury by měla být jmenována

²⁰ Jedná se o obdobu našeho pražského Vojenského historického ústavu.

²¹ <http://recordsearch.naa.gov.au/> [21. 10. 2016]

²² DENNIS, Peter (Edd.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition.* South Melbourne 2008.

²³ LEACH, Daniel: *The 'friendly alien' in wartime Australia.* Your Memento, Issue 5 January 2012; LEACH, Daniel: *The Other Allies: Military Security, National Allegiance, and the Enlistment of 'Friendly Aliens' in the Australian Armed Forces, 1939–45.* War and Society Volume: 32 Issue: 1, Mar 2013, s. 26–48; LEACH, Daniel: *'This Way of Treating Friendly Aliens Seems Strange to Me': Australian Security Services, Allied Governments-in-Exile, and the Surveillance and Internment of 'Friendly Aliens' from Occupied Europe, 1939–45.* The International History Review, 2014, s. 1–23.

²⁴ TAMPKE, Jürgen: *The Germans in Australia.* Cambridge 2006; ROE, Teiva: *Les Français d'Australie et la France libre (1940-1944).* In: *Outre-mers*, tome 96, n°360-361, 2e semestre 2008, s. 209–222.

²⁵ NĚMEČEK, Jan: *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady.* Praha 2008, s. 100–103.

²⁶ DEJMEK, Jindřich – NĚMEČEK, Jan – MICHÁLEK, Slavomír: *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992).* Praha 2013.

biografie Tomáše Jiráňka o generálu Kudláčkovi,²⁷ který za války organizoval nábořy krajanů do řs. armády v Kanadě a Brazílii. Na základě jím publikovaných informací bylo možné porovnat efektivitu náborů v těchto částech světa s nábořem v Austrálii.

²⁷ JIRÁNEK, Tomáš: *Šéfštabu Obrany národa. Neklidný život divizního generála Čěňka Kudláčka*. Praha 2015.

5. Obsah a pojetí tématu

Nosným tématem této disertační práce jsou českoslovenští krajané, emigrace a exil v popisovaném období. Zabývám se válečnými osudy československých občanů, kteří do Austrálie emigrovali v době předválečné a meziválečné, anebo se zde ocitli až po Mnichovu či dokonce po 15. březnu 1939 (v tomto případě se jednalo především o československé Židy).

Práce je rozdělena na celkem sedm kapitol. První, druhá a sedmá přinášejí stručný souhrn australských dějin v daném období (1.1; 2.1; 7.1). Za stěžejní pak považuji tři závěrečné kapitoly. Pátá a šestá se věnují – s ohledem na jejich klíčovou úlohu – činnosti čs. zastupitelských úřadů v Austrálii, tj. generálního konzulátu v Sydney a čtyř honorárních konzulátů. Je zde analyzována jejich činnost ve prospěch čs. zahraničního odboje spolu s účastí na vybraných aktivitách, jako byly neúspěšný nábor do čs. zahraniční armády, hmotná pomoc prostřednictvím delegatury Čs. červeného kříže, spolková činnost apod.

Závěrečná kapitola nese název *Australská armáda a Čechoslováci v australské armádě za druhé světové války* a je dále rozčleněna na šest podkapitol, jejichž součástí je pro dokreslení problematiky i šest obsáhlejších biogramů Čechoslováků, kteří sloužili v australské armádě – nebo o to neúspěšně usilovali.

6. Hlavní dosažené výsledky

Na základě analýzy domácích a zahraničních pramenů můžeme konstatovat, že Češi a Slováci v Austrálii podpořili jak první, tak druhý čs. zahraniční odboj. Za první světové války se jednalo pouze o jednotlivce a žádné širší krajanské hnutí na podporu Masarykova úsilí zde organizováno nebylo. Češi a Slováci byli zpočátku jako příslušníci nepřátelského státu (Rakouska-Uherska) internováni v zajateckém táboře, nicméně posléze dosáhli propuštění a v rámci tzv. *jihoslovanské legie australské* byli v roce 1917 přeplaveni na Soluňskou frontu a dáni k dispozici srbské armádě. Odtud se v roce 1918 dostali do Francie, kde se formovala samostatná československá brigáda, do jejíhož 22. střeleckého pluku pak byli společně s dalšími čs. dobrovolníky ze Srbska zařazeni. Po válce se někteří vrátili do Austrálie; dva z nich se později stali zaměstnanci československého ministerstva zahraničních věcí a pobývali pak v Austrálii několik let pracovně: Emanuel Jan Hajný (1890–1971) a Emil Karel Ballek (1896–1989).

K navázání oficiálních styků mezi Československem a Austrálií došlo v roce 1920. Krajanská komunita Čechoslováků se postupně rozrostla až na 600 osob a dalších 300–400 (většinou čs. Židů) odcestovalo do Austrálie v předvečer druhé světové války. Zásahu vicekonzula PhDr. Adolfa Solanského (1892–1968) fungoval čs. generální konzulát v Sydney i po 15. březnu 1939. Solanský začal záhy spolupracovat s E. Benešem a podporovat jím vedený zahraniční odboj. Mezi jeho hlavní aktivity patřila organizace krajanského hnutí v Novém Jižním Walesu, zejména v Sydney. Zatímco hmotná a finanční pomoc čs. krajanů byla značná, zejména zásluhou delegatury Čs. červeného kříže, reálná vojenská pomoc se získávala obtížněji. Nábor do čs. zahraniční armády, který v Austrálii probíhal v letech 1940–1941, můžeme považovat za spíše neúspěšný. Do čs. armády na Středním východě vstoupilo pouze šest mužů (zatímco za předchozí války se z Austrálie do čs. legií ve Francii dostalo osm osob). Porovnáme-li však účast Čechoslováků v australské armádě, čísla jsou značně odlišná. V letech 1914–1918 se opět jednalo pouze o jednotlivce, kdežto v letech 1939–1945 můžeme hovořit o více než 140 osobách, včetně několika žen v ženských pomocných oddílech. V práci jsou proto zařazeny podrobné biogramy konkrétních vojáků, kteří v australské armádě sloužili, například vojína Kopanici (1919–1945) pocházejícího ze Slovenska, který upadl do japonského zajetí a válku nepřežil, vojenského lékaře a důstojníka Dr. Braunsteina-Bruntona (1893–1963) a řady dalších. Navzdory maximální snaze dohledat a prostudovat co nejvíce archivních materiálů je zapotřebí konstatovat, že uvedené počty Čechoslováků působících za

obou světových válek v australské armádě nejspíše nebudou konečné a případný budoucí výzkum tato čísla pravděpodobně ještě navýší.

Zásluhou dvou čs. honorárních konzulů bylo krajanské hnutí organizováno také v dalších dvou státech Australského svazu, a to přímo v jejich hlavních městech Melbourne a Adelaide. Naopak v Západní Austrálii si krajané i přes pasivitu tamějšího honorárního konzula pokoušeli organizovat své hnutí sami. Specifická situace panovala v odlehlé ostrovní Tasmánii, kde žádný konzulát zřízen nebyl, a stejně tak ve státě Queensland, kde musel být honorární konzul ze své funkce dokonce odvolán.

Většina Čechoslováků na návrat do vlasti v důsledku dlouhotrvající války nakonec nepomýšlela a až na několik výjimek se rozhodla zůstat v Austrálii, kde se úspěšně začlenila do tamní národnostně pestré společnosti. Proto je terminologicky vhodnější nazývat je emigranty spíše než exulanty, jejichž hlavním cílem by bylo vrátit se do osvobozené vlasti. Někteří se stali australskými občany již za války,²⁸ ostatní byli naturalizováni po jejím skončení nebo v prvních poválečných letech. Do Austrálie se po válce vrátilo také pět ze šesti dobrovolníků, kteří sloužili v čs. armádě na Středním východě; šestý z nich později působil ve Velké Británii u RAF a konce války se nedožil.

Během studia pramenů se podařilo objevit informace k dalším tématům, která by mohla být zpracována v budoucnu. Doposud zcela neprobádanou problematikou je činnost Čechoslováků na sousedním Novém Zélandě, a to v průběhu celého 20. století. Za druhé světové války byla tamější krajanská komunita asi desetinásobně menší než v Austrálii, nicméně i zde se jednotlivci zapojili do novozélandské armády.²⁹

Zevrubné zpracování by si zasloužila rovněž osobnost vicekonzula a pozdějšího generálního konzula v Sydney Adolfa Solanského – obzvlášť poté, co byla objevena jeho pozůstalost, která se nachází v držení rodiny Ing. Sedláčka. Neobsahuje bohužel žádné materiály k Solanského činnosti v Austrálii, a proto nebyla pro tuto práci využita. Naproti tomu jsou v ní zahrnuty dvě knihy k jeho legionářskému angažmá v Rusku a pozdějšímu meziválečnému konzulárnímu působení v USA (obě v rukopisu). V dohledné době by měly být tyto prameny zapůjčeny autorovi k podrobnému prostudování.

²⁸ V letech 1939-1944 bylo australské státní občanství na vlastní žádost uděleno celkem 208 Čechoslovákům. NA, f. MV-L, sign. 2-81-3, Sydney – Seznamy naturalizovaných čs. občanů v Austrálii 1939-1944, list 3-15.

²⁹ Doposud se autorovi v českých archivech podařilo dohledat jména šesti osob.

7. Praktický význam zpracovaného tématu

Disertační práce se zabývá jednou z málo známých kapitol prvního a druhého československého odboje v širším kontextu činnosti československých krajanů, emigrantů a exulantů v Austrálii v první polovině 20. století.

Práce navazuje na dosavadní úspěšný výzkum Katedry historie a Centra pro československá exilová studia FF UP k problematice československo-australských vztahů ve druhé polovině 20. století (grant *Český exil v Austrálii a jeho kultura 1948–1989*). Autorem zpracované téma může najít uplatnění ve výuce na FF UP, především v autorem vyučovaných seminářích a kurzech *Vybrané kapitoly z dějin druhé světové války a československého protinacistického odboje 1939–1945* (Seminář k dějinám 20. století určený studentům bakalářského studia) nebo *Problematika výzkumu dějin druhé světové války* (v rámci kurzu *Trendy v historiografii a nauka o pramenech IV. – 20. století* určeného studentům navazujícího magisterského studia).

Obsah práce lze využít jako další podkladový materiál pro studium problematiky československé emigrace a exilu. Práce může být v budoucnu použita při komparaci s některou dosud nezpracovanou kapitolou z dějin čs. emigrace a exilu ve 20. století (například Češi a Slováci na Novém Zélandu či v částech Britského impéria na Dálném východě). Publikování práce pak může přispět k lepšímu porozumění obsáhlému a stále aktuálnímu tématu válečných uprchlíků a migrace.

8. Výběr z použitých pramenů a literatury

Archivní prameny

Archivy v Australském svazu

Australian War Memorial (AWM) Canberra

National Australian Archives (NAA) Canberra [centrála]

National Australian Archives (NAA) Sydney [pobočka]

Archivy v České republice

Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS)

Archiv kanceláře prezidenta republiky Praha (AKPR)

Archiv ministerstva zahraničních věcí Praha (AMZV)

Archiv Náprstkova muzea Praha (ANápM)

Archiv Univerzity Karlovy Praha (AUK)

Masarykův ústav a archiv Akademie věd České republiky Praha (MÚA AV ČR)

Národní archiv Praha (NA)

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (VÚA-VHA)

Archivy ve Slovenské republice

Archiv Univerzity Komenského Bratislava (AUKom)

Vojenský historický archiv Bratislava (VHA)

Vojenský archiv – centrálna registratúra Trnava (VA–CR)

Archivy ve Spojených státech amerických

The University of Chicago Library, Joseph Regenstein Library, Archives of Czechs and Slovaks Abroad (ACASA)

Literatura – monografie

- BENDA, Jan: *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938-1939. Migrace z okupovaného pohraničí ve druhé republice*. Praha 2013.
- BLAINEY, Geoffrey: *Dějiny Austrálie*. Praha 1999.
- CIGLER, Michael: *The Czechs in Australia*. Melbourne 1983.
- DEJMEK, Jindřich: *Diplomacie Československa. Díl I., Nástin dějin ministerstva zahraničních věcí a diplomacie (1918–1992)*. Praha 2012.
- DEJMEK, Jindřich – NĚMEČEK, Jan – MICHÁLEK, Slavomír: *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha 2013.
- DENNIS, Peter (Ed.): *The Oxford Companion to Australian Military History. Second Edition*. South Melbourne 2008.
- FABER, David: *Mnichov. Krize appeasementu 1938*. Praha 2015.
- FERGUSON, Niall: *Britské impérium. Cesta k modernímu světu*. Praha 2007.
- GILBERT, Martin: *Druhá světová válka: úplná historie*. Praha 2006.
- GOVOR, Elena: *Russian Anzacs in Australian history*. Sydney 2005.
- GRANT, Lachlan: *Australian soldiers in Asia-Pacific in World War II*. Sydney 2014.
- GREY, Jeffrey: *A Military History of Australia*. Third Edition. Port Melbourne 2008.
- HABÁNOVÁ, Anna (Ed.): *Mladí lvi v kleci: umělecké skupiny německy hovořících výtvarníků z Čech, Moravy a Slezska v meziválečném období*. Řevnice 2013.
- HAM, Paul: *Sandakan. The untold story of Sandakan death marches*. London 2013..
- HANZLÍK, František: *Krajané a československý zahraniční odboj 1938–1945 v dokumentech a fotografiích*. Praha 2010.
- HEŘTOVÁ, Yvette: *Gallipoli 1915: místo pro tisíc britských pušek*. Praha 2010.
- HOLMES, Richard: *Obrázky války. Chování člověka v bitvě*. Praha 2011.
- JIRÁNEK, Jiří – BARTEČEK, Ivo: *Češi a Slováci v Chile ve 20. století*. 2. opravené a doplněné vydání. Olomouc 2013.
- JIRÁNEK, Tomáš: *Šéf štábu Obrany národa. Neklidný život divizního generála Čeňka Kudláčka*. Praha 2015.
- JOHNSTON, Mark: *The Australian Army in World War II*. Oxford 2012.
- JUPP, James (Ed.): *The Australian People: An Encyclopedia of the Nation. Its People and Their Origins*. Cambridge 2001.
- KEAT, Gin Ooi: *The Japanese Occupation of Borneo, 1941–45*. London-New York 2011.
- KISSINGER, Henry: *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. 3. vydání. Praha 1999.
- KLATT, Malgorzata (Gosia): *The Poles & Australia. A partnership of values*. North Melbourne 2014.
- KULKA, Erich: *Židé v Československé Svobodově armádě*. Praha 1990.
- KULKA, Erich: *Židé v československém vojsku na západě*. Praha 1992.
- MACINTYRE, Stuart: *Dějiny Austrálie*. Praha 2013.
- MACINTYRE, Stuart: *The Oxford History of Australia. Volume 4. 1901–1942. The Succeeding Age*. Melbourne 1986.
- MACMILLAN, Margaret Olwen: *Mírotvorci: pařížská konference 1919*. Praha 2004.
- MARSTON, Daniel: *Průvodce válkou v Pacifiku. Od Pearl Harboru po Hirošimu*. Brno 2013.

- MILLER, Jaroslav: *Zapadlí vlastenci. Český exil v Západní Austrálii (1948–1989)*. Praha 2014.
- NÁLEVKA, Vladimír: *Československo a Latinská Amerika v letech druhé světové války*. Praha 1972.
- NĚMEČEK, Jan: *Soumrak a úsvit československé diplomacie. 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha 2008.
- PLACHÝ, Jiří – PEJČOCH, Ivo: *Zemřeli na Západě. Ztráty československé pozemní zahraniční armády v Polsku, Francii, na Středním východě a ve Velké Británii v letech 1939–1945*. Praha 2012.
- RICHARDS, Eric: *Destination Australia: migration to Australia since 1901*. Sydney 2008.
- ŠIMŮNEK, Michal – KOSTLÁN, Antonín (Edd.): *Disappeared science: biographical dictionary of Jewish scholars from Bohemia and Moravia - victims of Nazism, 1939-1945*. Červený Kostelec–Praha 2013.
- TAMPKE, Jürgen: *The Germans in Australia*. Cambridge 2006.
- VALKOUN, Jaroslav: *Na cestě k Westminsterskému statutu: Velká Británie, dominia a proměna Britského impéria v letech 1907-1931*. Praha 2015.

Literatura – dílčí studie (časopisy, sborníky)

- ČERNÝ, Bohumil: *Emigrace Židů z Českých zemí v letech 1938–1941*. Tereziánské studie a dokumenty 1997, s. 55–71.
- FACTOR, June: *Forgotten soldiers: Aliens in the Australian army's employment companies during world war II*.³⁰
- HŮRSKÝ, Josef: *Vzpomínka na Julii Moschelesovou. (K stému výročí narození)*. Sborník České geografické společnosti 97, 1992, č. 4, s. 261-263.
- CHALOUPSKÝ, Ladislav: *Problematika překlady vojenských hodností*. Vojenské rozhledy, 2012, roč. 21 (53), č. 3, s. 89–105.
- JAKL, Tomáš: *Českoslovenští legionáři v Britské armádě*.³¹
- JIRÁNEK, Tomáš: *V Americe za války „před válkou“*. Působení plk. gšt. Oldřicha Španiela v USA v letech 1939-1941. *Theatrum historiae* 15, 2014, s. 271-295.
- KADLEC, Vladimír: *Češi a Polynésie*. Československá etnografie 10, 1962, č. 1, s. 106-107.
- KÁRNÝ, Miroslav: *Politické a ekonomické aspekty „židovské otázky“ v pomnichovském Československu*. Sborník historický 36, 1989, s. 171–212.
- KOPECKÝ, Jaromír: *Krajanské hnutí ve Švýcarsku za druhé světové války*. ČsČH 16 [66], 1968, č. 6, s. 911-924.
- KUKLÍK, Jan – ČECHUROVÁ, Jana: *Czech Refugee Trust Fund a československá emigrace. Část 1. Geneze a finanční zabezpečení*. Soudobé dějiny 14, 2007, č. 1, s. 9-43.
- LEACH, Daniel: *The 'friendly alien' in wartime Australia*. Your Memento, Issue 5 January 2012.
- LEACH, Daniel: *The Other Allies: Military Security, National Allegiance, and the Enlistment of 'Friendly Aliens' in the Australian Armed Forces, 1939–45*. War and Society Volume: 32 Issue: 1, Mar 2013, pp. 26 – 48.
- MAREK, Jindřich: *Průzkumná činnost československých vojáků v obleženém Tobruku (říjen-prosinec 1941)*. Historie a vojenství. 56, 2007, č. 1, 2007, s. 45-60.

³⁰ Dostupné online http://www.yosselbirstein.org/pdf/eng/other/Forgotten_Soldiers.pdf [23. 6. 2014]

³¹ Dostupné online na <http://www.vhu.cz/ceskoslovensti-legionari-v-britske-armade/> [26. 1. 2015]

- MARŠÁLEK, Zdenko: *Židé v československých vojenských jednotkách v zahraničí (nástin problematiky kvantifikace účasti)*. In: ZUDOVÁ–LEŠKOVÁ, Zlatica (Ed.): *Židé v boji a odboji: rezistence československých Židů v letech druhé světové války*. Praha 2007 s. 245-255.
- MARTÍNEK, Jiří: *Julie Moschelesová - geografa po návratu z války*. In: JANOVSÝ, Igor a kol.: *Věda a technika v Československu v letech 1945-1960*. Praha 2010, s. 451-455.
- MYSLIVEČEK, Zdeněk: *Singapur 1942 - pád nedobytné pevnosti*. Historický obzor 13, 2002, č. 3-4, s. 64-76.
- NEUMANN, Claus: *Fifth Columnists? German and Austrian refugees in Australian internment camps*. Public lecture for the National Archives of Australia, the Goethe Institute (Sydney), and the Centre for European Studies at the University of New South Wales, presented in Sydney. 17 April 2002. Frederick Watson Fellowship Paper 2002, s. 1–13.
- NOVOTNÝ, Robert: *Jak klokani ke klokanu přišli?: Češi v Austrálii 1927*. Dějiny a současnost. 36, 2014, č. 5, s. 14-17.
- PEŠEK, Jiří: *Nucené migrace v Československu a z Československa 1938-1989*. *Theatrum historiae* 7, 2010, s. 301-310.
- PROCHÁZKA, Ivan: *Krajané na Dálném východě během 2. světové války*. *HaV* 45, 1996, č. 6, s. 119-133.
- ROE, Teiva: *Les Français d'Australie et la France libre (1940-1944)*. In: *Outre-mers*, tome 96, n°360-361, 2e semestre 2008, pp. 209-222.
- ROSENBAUM, Anna: *Czechoslovakia 1938 – the Australian Response*. In: NĚMEČEK, Jan – ŠEDIVÝ, Ivan: *Československo a krize demokracie ve střední Evropě ve 30. a 40. letech XX. století. Hledání východisek*. Praha 2010, s. 179-188.
- SCHWARTZ, Larry: *Companies dismissed: the 'aliens' history forgot*. *The Age* 23. 6. 2002.
- TAMPKE, Jürgen: *The Germans in Sydney*. *Sydney Journal* 1(1) March 2008, pp. 66-72.
- VALKOUN, Jaroslav: *Konstitucionální postavení dominií v rámci Britského impéria a jejich zájmy na Pařížské mírové konferenci (leden - červen 1919)*. *Moderní dějiny* 23 2015, č. 2, s. 83-103.
- VAŠÍČKOVÁ, Šárka: *Sokolské hnutí v životě československé emigrace po II. světové válce na příkladu Austrálie – Sydney*. *Česká kinantropologie* 2007, č. 2, s. 95–104.
- VELECKÁ, Hana: *Československý Červený kříž v zahraničí v období druhé světové války*. *HaV* 49, 2000, č. 2, s. 378-405.

Elektronické zdroje a databáze

Archiv fotografií, pořízených Dr. Jiřím Baumem a Růžnou Baumovou-Fikejzlovou. Dostupné online http://www.baum.com.au/Dr_J_Baum/archiv_foto/index.html [10. 7. 2016]

Australian Dictionary of Biography
<http://adb.anu.edu.au/> [červenec až září 2016]

Census of the Commonwealth of Australia: April 1921, June 1933, June 1947. Dostupné online <http://www.abs.gov.au/> [21. 7. 2015]

Databáze australské národní knihovny: „TROVE“ – Digitised newspapers and more. Dostupné online <http://trove.nla.gov.au/> [10. 7. 2016]

Databáze „Commonwealth War Graves Commission“ Dostupné online <http://www.cwgc.org/> [10. 7. 2016]

Databáze „World War Two Nominal Roll“ Dostupné online <http://www.ww2roll.gov.au/> [10. 7. 2016]

9. Seznam publikačních aktivit autora se vztahem k disertační práci

- KREISINGER, Pavel: Do australské nebo československé armády? K okolnostem (ne)úspěšného náboru mezi čs. krajanskou komunitou v Austrálii za druhé světové války. *Historie a vojenství* 65, 2016, č. 4, s. 4–19.
- KREISINGER, Pavel: Českoslovenští Židé v australské emigraci za druhé světové války. *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafarikianae. Studia historica*. 86, 2016 (Nikoleta Dzurikaninová Ed.: *Vojenské konflikty v dějinách Evropy: Stretnutie mladých historikov V.*), s. 111–123.
- KREISINGER, Pavel: Přes australskou armádu do československých legií ve Francii. Příspěvek k účasti Čechoslováků v australské armádě za Velké války (1914–1918). *Historie a vojenství* 65, 2016, č. 1, s. 4–20.
- KREISINGER, Pavel: Jindřich Nermuť (1917–1990). Z životních osudů rolníka, poslance, poúnorového exulanta a „Australana“. *Moderní dějiny* 23, 2015, č. 2, s. 221–254.
- KREISINGER, Pavel: Nová syntéza dějin Austrálie v českém překladu. Macintyre, Stuart: Dějiny Austrálie. *Historica Olomucensia* 46, 2014, s. 307–314.

10. Další odborné aktivity autora se vztahem k disertační práci

Vystoupení na konferencích

7. října 2015, Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafaříka – Mezinárodní doktorandská konference *Stretnutie mladých historikov V. Vojenské konflikty v dejinách Európy*. Příspěvek: *Českoslovenští Židé v australské emigraci za druhé světové války*.

Univerzitní přednášky

14. října 2014, Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy Univerzity, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, hostovská přednáška *Dvě století australských dějin: od trestanecké kolonie po prvenství v „Better Life Index“ OECD*. V rámci kurzu PhDr. Vladimíra Černého, Ph.D. *Britské impérium 1763-1997*, pro studenty navazujícího magisterského studia.

Veřejné přednášky

9. března 2016, Olomouc: Blues bar Garch, veřejná přednáška *Austrálie její historie a současnost* (spoluřečník Mgr. Háta Kreisinger Komňacká). Organizována studentským spolkem International Students of History Association – ISHA Olomouc, z. s.

Internetové stránky k tématu disertační práce

<http://czechoslovaks-in-australia-ww2.info/cz> – česká verze

<http://czechoslovaks-in-australia-ww2.info/en> – anglická verze

Oponování diplomových prací se vztahem k autorově disertační práci

OBHLÍDAL, Jakub: *Obraz Austrálie v cestopisech českých cestovatelů v období první Československé republiky*. Bakalářská diplomová práce, KH FF UP, Olomouc 2016.

GABAUER, Adam: *Obraz Austrálie v cestopisech českých cestovatelů do roku 1901*. Bakalářská diplomová práce, KH FF UP, Olomouc.

Vystoupení v médiích

20. července 2015, *Česká televize* – *Zprávy*, komentář k osudům australských válečných zajatců, kteří jsou pohřbeni na pražském válečném hřbitově; reportáž Dominiky Řebíkové, *Zprávy* (17:00), (18.– 20. minuta)

11. Summary

Czechs and Slovaks in Australia During the First Half of the 20th Century and Their Participation in the First and Second World War

This dissertation thesis deals with the the issue of Czechoslovak compatriots, emigrants and exiles in Australia during the First and Second World War. It looks into the war fates of Czechoslovak citizens who immigrated to Australia either in the pre-war and interwar period or after Munich and the events of March 15th, 1939. Using archival resources, it analyses to what extent the Czechoslovak citizens in Australia participated in activities in support of the first (1914–1918) and especially second (1939–1945) Czechoslovak foreign resistance, including an (un)successful recruitment to the Czechoslovak military unit in the Middle East (1940–1941) or the presence of Czechoslovak volunteers in the Australian army. These issues are examined not only chronologically, but also thematically: for example the activities of the Czechoslovak consulate general in Sydney and honorary consulates in other cities in the years 1939-1945, with a particular focus on the personality of the vice-consul and later consul general Dr. Adolf Solanský (1892–1968), who saved the consulate from being handed over to the Nazis in March 1939. The thesis also deals with the controversial issue of the internment of Czechoslovak citizens (especially Germans and Jews) in Australian internment camps. The activities of the Czechoslovak Red Cross and Czechoslovak compatriots' organisations in Australia are explored as well, with a special focus on their help to the Czechoslovak resistance movement.

An extensive research was performed in a number of Czech and Slovak archives. The involvement in a doctoral grant project enabled a study trip to Australia and additional research in Canberra (Australian War Memorial, National Archives of Australia) and Sydney (branch of the NAA).

The dissertation aims to expand existing successful research of the Department of History regarding the relationships between Czechoslovakia and Australia in the 20th century (the “Czech Exile in Australia and Its Culture 1948-1989” grant project), examining the activities of hitherto unknown personalities of Czech diplomacy and the wholly unexplored issue of quantification of the Czechoslovak participation in the Allied armies. Last, but not least, it represents a contribution to the currently discussed topic of war refugees and migration.